

Cysterski kamień graniczny z klasztoru w Krzeszowie

W kronice klasztoru krzeszowskiego z 1938 roku znalazła się następująca informacja: *W niektórych miejscach ogrodu zostały umieszczone, jako elementy ozdobne, trzy starokrzeszowskie kamienie graniczne, które do niedawna stały przy biegnącej górskim grzbieciem drodze na granicy czeskiej. Noszą one wyryte barokowym dłutem inicjały opata Innocenza Fritscha oraz rok 1727, tak więc przez przeszło sto lat¹ strzegły granic ziem klasztoru krzeszowskiego². Dwa z tych kamieni opisałem w zeszłym miesiącu³, zatem teraz kolej na historię trzeciego z nich.*

Jest on o wiele mniej znany, co zapewne wynika z faktu, że przez lata umieszczony był w trudno dostępnej lokalizacji. Dotarcie do niego wymagało dostania się na teren za budynkiem klasztoru, a sam kamień ustawiony był kilkanaście metrów na wschód od przejazdu przez przyziemie klasztoru.

Po raz pierwszy wypatrzyłem go w styczniu 2008 roku, znajdował się pod drzewem rosnącym na wschód od zabudowań klasztoru sióstr benedyktynek. Słupek wkopano niemal do połowy jego wysokości na niedostępnym dla osób postronnych dziedzińcu gospodarczym. Spowodowało to, że naprawdę mało kto miał okazję go zobaczyć.

O jego istnieniu niewątpliwie wiedział Jerzy Sarnecki, który w jednym z tekstów zamieszczonych w 2008 roku na nieistniejącym dziś portalu Chełmska Śląskiego⁴ wspominał, że w Krzeszowie znajdowały się wówczas 4 cysterskie kamienie graniczne. Prawdopodobnie miał on na myśli kamień znajdujący się wówczas na placu kościelnym⁵, dwa kamienie z ogrodu klasztorowego oraz ten, o którym mowa w tym artykule.

Również Krystian Michalik, ówczesny przewodnik krzeszowski, wspominający w jednym ze swoich tekstów o ustawieniu trzech kamieni granicznych w ogrodzie klasztorowym⁶, osobiście widział ten trzeci, najmniej znany kamień. W 2013 roku napisał mi o nim: *znajduje się w tej części ogrodu, do której prowadzi wjazd klasztorny, obok (za) „gotyckim skrzydłem”*. Jest on dużo niższy i szerszy, widziałem go parę lat temu jeszcze przed remontem (...) Niestety nie mam jego zdjęcia⁷.

Brama przejazdowa, za którą niegdyś znajdował się opisywany kamień graniczny. Wszystkie zdjęcia: Marian Gabrowski

W styczniu 2008 roku kamień ustawiony był kilkanaście metrów na wschód za przejazdem pod klasztorem

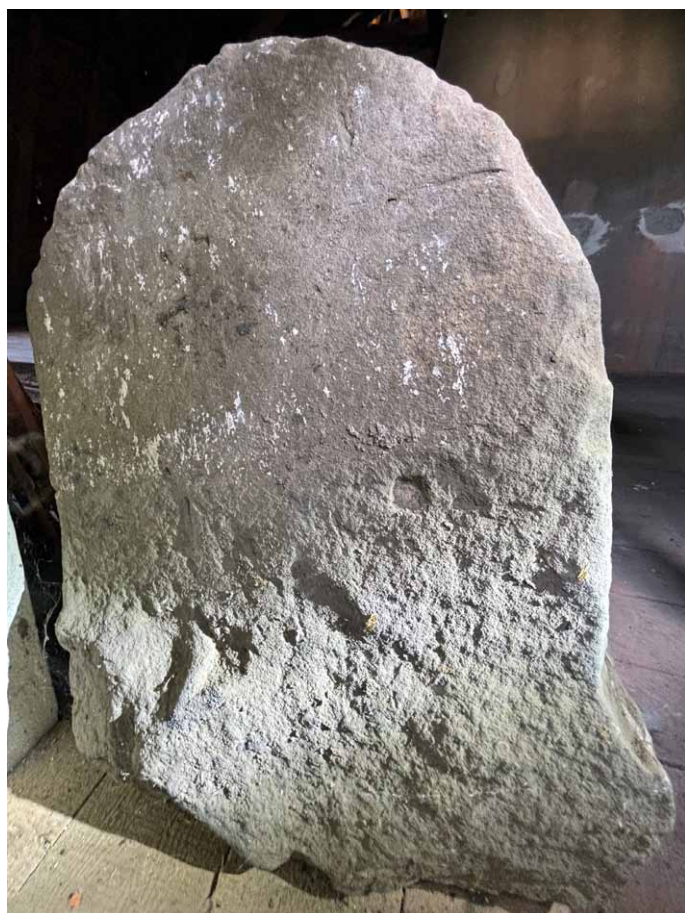
Patryk Charydczak, autor bloga „Ścieżką w bok”, obiekt ten opisuje następująco: *Kamień graniczny do 2013 roku znajdował się za budynkiem klasztornym opactwa w Krzeszowie. Obecna lokalizacja kamienia jest nieznana*⁸.

W dostępnych mi publikacjach natrafiłem na tylko jedną fotografię tego kamienia granicznego wykonaną przez Witolda Komorowskiego w sierpniu 2009 roku. Ilustrowała ona artykuł, w którym autor ten wspominał, że słupek ten *stał zagłębiony w ziemi, pod drzewem na dziedzińcu gospodarczym, za bramą we wschodnim skrzydle klasztoru; obecnie (marzec 2015 r.) jest gdzieś ukryty*⁹.

Co więc stało się z tym kamieniem? Z dostępnych mi informacji wynikało, że jego zniknięcie zbiegło się w czasie z remontem zabudowań klasztornych. Udało mi się ustalić, że przed rozpoczęciem tych prac zażytek postanowiono zabezpieczyć przed ewentualnym uszkodzeniem i przeniesiono go do budynku klasztoru. Co ciekawe, ten ciężki kamień trafił ostatecznie na klasztorny strych. Zapewne do transportu wykorzystano zamontowaną tam wciągarkę linową. Warto tu zauważyć, że dzięki trosce sióstr benedyktynek ten historyczny obiekt został całkowicie zabezpieczony nie tylko przed ewentualnym uszkodzeniem w trakcie prac remontowych, ale i przed szkodliwymi warunkami atmosferycznymi.

Kamień wkopany w ziemię do połowy swojej wysokości, styczeń 2008 roku

Kamień graniczny z herbem opactwa krzeszowskiego i jego tył, sierpień 2024 roku

Niestety jednocześnie dostęp do niego stał się jeszcze bardziej utrudniony. Jednak za zgodą przeoryszy krzeszowskiego klasztoru, siostry Alberty oraz przy życzliwej pomocy siostry Scholastyki, w sierpniu 2024 roku dane mi było słupek ów zobaczyć i sfotografować. Znajduje się on obecnie na strychu klasztoru ustawiony na deskowaniu podłogi. Jego podstawa ścięta jest ukośnie, dlatego też stoi on pochylony w prawą stronę. Zmierzona przeze mnie całkowita wysokość znaku granicznego w jego środkowej części to 78 cm, grubość 24 cm, zaś szerokość w obrobionej górnej części wynosi 58 cm, a w części podziemnej 65 cm.

Z przodu kamienia znajdują się wypukłe płaskorzeźby. Na szczycie słabo czytelne litery IAG będące skrótem od łacińskich wyrazów *Innocentius Abbas Grissoviensis*, czyli *Innocenty opat krzeszowski*. Poniżej znajduje się tarcza herbowa z biegnącą na skos szachownicą, całość zwieńczono pastorałem i mitrą. Po bokach tego motywu widnieje rozdzielona na dwie części liczba 1727 będąca datą ustawienia kamienia.

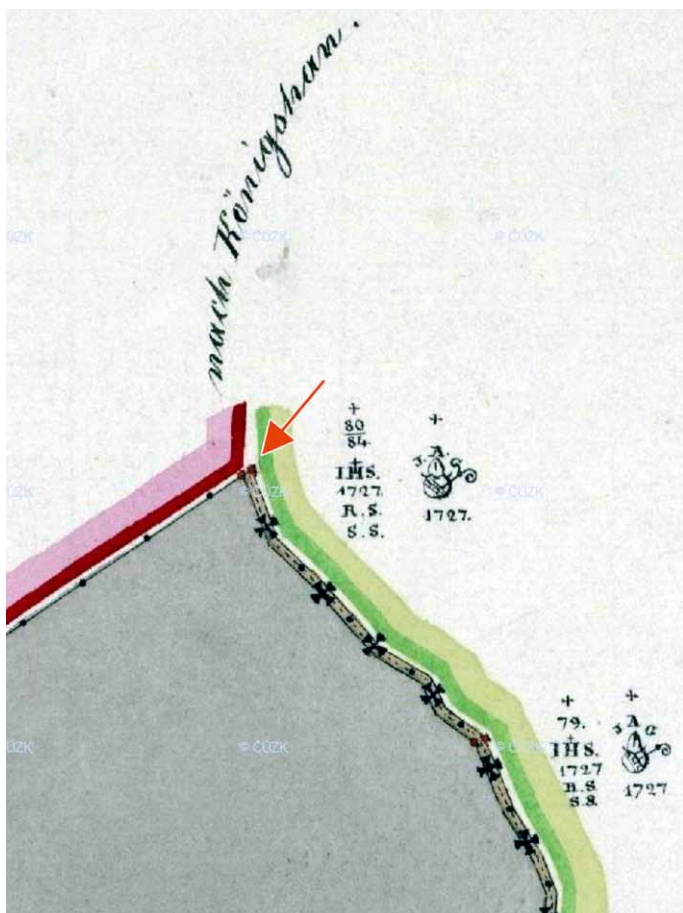
Tył znaku granicznego pozbawiony jest inskrypcji. Widać tu jednak wyraźnie ślady sugerujące, że niegdyś do połowy swojej wysokości był on pomalowany na biało.

Prawa strona górnej części kamienia, sierpień 2024 roku

Fragment archiwalnej mapy topograficznej z zaznaczoną lokalizacją kamienia o numerze 572

Fragment archiwalnej mapy katastralnej wioski Bernartice z zaznaczoną lokalizacją opisywanego kamienia. Źródło: ags.cuzk.cz/archiv

Na szczycie kamienia wyryto typowy dla znaków granicznych znak krzyża, zaś po prawej stronie wtórnie dodano liczbę 572, a poniżej niej literę P. Znaczenie tych symboli zapewne jest takie samo, jak w przypadku kamieni opisywanych w zeszłym miesiącu. Trzycyfrowa liczba to numer porządkowy znaku wyryty jeszcze w czasie, gdy stał on na granicy prusko-austriackiej. Natomiast litera P informowała, że słupek znajdował się po pruskiej stronie granicy, zapewne mając oznaczony takim samym numerem odpowiednik po stronie austriackiej.

Z archiwalnej mapy *Meßtischblatt*¹⁰ wynika, że kamień o numerze 572 zlokalizowany był pomiędzy szczytami noszącymi nazwy *Stein Berg*, czyli dzisiejszą górą Głazica¹¹, a *Ulmen Berg*, czyli górą Jaworowa¹². Przy czym przebieg granicy wydaje się w tym miejscu dość monotony i nie widać, z jakiego powodu zdecydowano się ustawić tu kamień wyróżniający się spośród innych swoją wielkością.

Wyjaśnienie znajdziemy po drugiej stronie granicy. Według moich ustaleń kamień o numerze 572 oznaczono na austriackiej mapie katastralnej Královca (niem. *Königshan*)¹³ numerem 84/80, natomiast na mapie Bernartic (niem. *Bernsdorf*)¹⁴ numerem 80/84. Ta podwójna numeracja wynikała z faktu, że znak ten znajdował się na styku dwóch wiosek. Na granicy Bernartic miał on numer 80, na granicy Královca numer 84, natomiast na wspólnej granicy numeracja była łamana, podwójna.

Z map katastralnych wynika też, że w terenie ten fragment granicy prusko-austriackiej oznaczany był podwójnymi znakami, a zachowany do dziś cysterski kamień miał niegdyś swojego jezuickiego odpowiednika znajdującego się po drugiej stronie drogi granicznej.

Marian Gabrowski

Przypisy

1 Jeśli chodzi o ścisłość, to skoro kamienie ustawiono w 1727 roku, a klasztor zlikwidowano w 1810 roku, to swoją pierwotną funkcję pełniły one jedynie przez 83 lata.

2 *Chronik der Abtei Grüssau*, rok 1938; w oryginale: *An verschiedenen Stellen des Gartens wurden drei altgrüssauer Grenzsteine, die bis vor kurzem an einem Kammweg an der böhmischen Grenze gestanden hatten und dort längst durch zeitgemäße ersetzt worden waren, als Zierstücke eingesetzt. Sie tragen in barocker Meißelarbeit die Initialen des Abtes Innocenz Fritsch und die Jahreszahl 1727, haben also über 100 Jahre lang die einstige Grenze des Grüssauer Stiftslandes gehütet.*

3 M. Gabrowski, *Cysterskie kamienie graniczne z ogrodu klasztornego w Krzeszowie*, [w:] *Na Szlaku*, nr 1/2025, s. 12-16.

4 www.chelmsko.pl – dostęp lipiec 2008 roku.

5 M. Gabrowski, *Cysterski kamień graniczny z Mauzoleum Piastów Śląskich w Krzeszowie*, [w:] *Na Szlaku*, nr 12/2024, s. 14-17.

6 K. Michalik, *Przewodnik odpowiada: Ogród klasztorny*, [w:] *Krzeszowska Pani*, nr 3/2013, s. 8.

7 Fragment korespondencji e-mail z 26 września 2013 roku.

8 sciezka.wok.com – dostęp styczeń 2025 roku.

9 W. Komorowski, *Kamienie opactwa krzeszowskiego*, [w:] *Na Szlaku*, nr 6/2015, s. 10.

10 Mapa topograficzna *Meßtischblatt*, arkusz 3131 Schömberg, rok 1907.

11 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 9*, Wrocław 1996, s. 82.

12 Tamże, s. 105.

13 Mapa katastralna *Dorf Königshan in Böhmen Königgrätzer Kreis*, rok 1841.

14 Mapa katastralna *Dorf Bernsdorf slavisch Bernardic hiezu einverleibt Berggraben in Böhmen Königgrätzer Kreis*, rok 1841.